

esztétikai szociológiai kérdéseitől egészen a hangzásszimbiólum és az akusztikus érzékenység elméleti kérdéseiig.

A társadalmi szemléletű zenetudomány zeneszociológiaként való említésére számos példát hozhatnánk. Jellegetes például, hogy a legjelentősebb polgári filozófus-zeneesztéta, Theodor Wiesengrund Adorno műveit, legyenek azok történeti, esztétikai, formaelemző vagy filozófiai művek, általában a zeneszociológia keretébe sorolják. A „Bevezetés a zeneszociológiába” című tizenkét előadásból álló tanulmánykötetében, miközben elítéli az elméleti igények nélküli, empirikus, csupán fogyasztói szokásokat leíró kutatásokat, saját esztétikai-filozófiai történeti munkásságát nem sorolja a zeneszociológia körébe. Ezek az előadásai, melyek széles körű tudásról, gondolkodásának mélységéről tesznek tanúságot, rengeteg feladatot jelölnek meg és elméletileg igényes ötleteket adnak azoknak, akik zeneszociológiával foglalkozni akarnak. Voltaképpen magas színvonalú beszélgetések azokról a lehetőségekről, ahogyan a zene és társadalom kapcsolatát megragadhatnák a kutatók. Határozott társadalmi és zenei szemléletet tartalmaznak, nagy tudományos és élettapasztalat rejlik az előadások mögött, de konkrét zeneszociológiai kutatási eredményeket ezekben az előadásokban nem közöl.

A zeneszociológia zenetörténeti megközelítése szempontjából kiemelkedően jelentős Kurt Blaukopf munkássága, amely lényegében a Max Weber-i zeneszociológiai koncepciót fejlesztette tovább, azt vizsgálva, hogy a hangrendszerek kialakulása hogy függ össze történetileg a társadalmi viszonyokkal.** A zene konkrét formáinak fejlődését hozza összefüggésbe a konkrét társadalmi viszonyokkal, történelmi elemzések alapján.

Alphons Silbermann — az egyik legjelentősebbnek tartott és leg többet idézett zeneszociológus — felfogásában és módszerében nagyobb szerephez jut a társadalmi oldal, és általában a modernebb szociológiai szemlélet. Elméletének középpontjában*** a zenei élmény áll, mint a társadalom és zene találkozásának, „interakciónak” elméletileg és gyakorlatilag megragadható kulcskérdése. Ezt azonban túlságosan szubjektív pszichológiai vagy társadalompszichológiai tényezőként kezeli ahhoz, hogy mint „operacionális fogalmat” valóságos folyamatok vizsgálatához jól tudja használni. A zenei élményt nem is tarthatjuk elégséges alapnak egy teljes zeneszociológiai rendszer felépítéséhez. Ezzel szorosan összefügg, hogy amikor felépíti az ún. szocio-muzikális

* Th. W. Adorno: *Einleitung in die Musiksoziologie*. Zwölf theoretische Vorlesungen, Frankfurt a. M. 1962.

** Kurt Blaukopf: *Musiksoziologie*. Eine Einführung in die Grundbegriffe mit besonderer Berücksichtigung der Soziologie der Tonsysteme. Wien.?

*** Alphons Silbermann: *Wovon lebt die Musik? Die Prinzipien der Musiksoziologie*. Regensburg, 1957.

A tömeges mennyiségű programmeghatározó, céljelölő, elhatároló német nyelvű tanulmányon kívül,* a rendszerező és összefoglaló tanulmányok közül legalaposabb és legobjektívabb Tibor Kneif kutatási beszámolója a zeneszociológia jelenlegi kérdéseiről,** amely ugyan a zenetörténeti, esztétikai, elméleti történeti könyveket is a zeneszociológia körébe utalja, tehát lényegében a társadalmi szemléletű zenetudományos munkákat is, de legalább sorra veszi a társadalom és zene összefüggéseit vizsgáló konkrét módszerekkel dolgozó tanulmányokat is. A zeneszociológiának zenetörténeti perspektívát ad, de saját munkájában*** úgy határozza meg a zeneszociológia tárgyát, hogy az a „társadalmi lét történelmileg konkrét formáinak elemzése, ahogyan azok a zenei műfajok és stílusok történetében kicsapódnak”. T. Kneif tanulmánya jó áttekintést és rendszerezési szempontokat nyújt a zeneszociológia különböző útjairól. Kétségtelenül jobban eligazít, mint pl., R. Bonnot,**** aki felfedezi azt, hogy a társadalom hozta létre a zenét, minden zenei megnyilvánulást szociológiai szempontból elemezhető és elemezhető társadalmi ténynek tart, a zene hanganyagának kialakulásától a zenének más művészetekkel való kapcsolatáig, az időbeliség

* Néhány példa:

H. Engel: *Der Standort der Musiksoziologie im Umkreis der Wissenschaftsdisziplinen*. Meios, 10, 1931, 238 o.

Grundlegung einer Musiksoziologie. Musik-Almanach, München, 1948, 253—296.

Grundprobleme der Musiksoziologie, in: *Bericht über der internationaler Musik-Kongress Wien, 1952*, Wien, 1953, 96—100. o. Was ist eigentlich Musiksoziologie? *Das Musikleben* 8, 1955, 125—126.

E. Lederer: *Aufgaben einer Kultursociologie*, in: *Hauptprobleme der Soziologie*. München—Leipzig, 1923.

H. Mersmann: *Soziologie als Hilfswissenschaft der Musikgeschichte*, in *AfMw* 10, 1953, 1—15. o.

H. J. Moser: *Zuständigkeitsgränzen der Musiksoziologie*, H. Hussner, Kassel, 1964, 245—249.

A. Silbermann: *Die Stellung der Musiksoziologie innerhalb der Soziologie- und der Musikwissenschaft*, *Kölnner Zschr. für. Soc. u. Sozialphil.* 10, 1958, 102—115.

Die Ziele der Musiksoziologie, 14, 1962, 322—335.

Die Fole der Musiksoziologie, *Ketzereien eines Soziologen*. Wien—Düsseldorf, 1965, 239—269 stb.

** Tibor Kneif: *Gegenwartsfragen der Musiksoziologie*. Ein Forschungsbericht. *Acta Musicologica*, II—IV, XXXVIII, 79—118. Bärenreiter-Verlag, Basel.

*** T. Kneif: *Der Gegenstand Musiksoziologischer Erkenntnis*, *Archiv für Musikwissenschaft*, 1966, 3. Wiesbaden, 216. o.

**** René Bonnot: *Sociologie de la musique*. *Traité de la sociologie* G. Gurvitch, II. Presse Universitaires de France, 1963, 297. o.

csoporthat, teljesen kihagyja a társadalmi rétegződés szempontjait és egy képzeletbeli, öntörvényű zenei társadalom létéből indul ki, azt magyarázza és elemzi. Bár erre a zenei társadalomra alkalmazva felvontatja a modern szociológia csaknem teljes fogalom- és fegyvertárát, mivel nem a valóságos társadalmi struktúrára és annak mozgására, működésére épül, hanem részben egy nem létező zeneközpontú társadalomra, részben egy szubjektív emocionális viszonyra, bármennyire *up to date* is a fogalmi apparátusa, mégsem tarthatjuk követendőnek az új kutatások számára.

Hans Engel továbbmegy Silbermann-nál a társadalmi csoportok zenei igényeinek vizsgálatában,* a kettő közötti összefüggést azonban túli egyértelműnek, egysíkúnak látja, felfogása egyirányúan determinisztikus. Zeneszociológiai felfogásában az izlések szerinti kategóriák teljes egészében megfelelnek az „alulról felfelé” épülő társadalmi és műveltségi hierarchiának. Az alsóbb műveltségi rétegeket, osztályokat az alacsonyabb rendű populáris zene érdekli és köti le, ahogy emelkedik a képzettség és a rétegek jelentősége a társadalomban, úgy emelkedik a zenei izlés is a magasabb rendű zene felfogásának irányába. A zenei izlésnek ez a közvetlen összefüggése az egyes rétegek anyagi és műveltségi szintjével távolról sem ilyen egyértelmű, hiszen már az anyagi helyzet és a műveltségi szint között sem lehet teljesen egyértelmű kapcsolatot találni. Még kevésbé a műveltség és a zenei izlés között. Az egyes rétegek zenei izlése számos tényező bonyolult kölcsönhatásából alakul ki, abból csak egyet kiragadva nem lehet a társadalmi jelenségek magyarázatához eljutni. Látszólag kézenfekvő, ahogyan a társadalmi csoportok sokban hasonló magatartással foglalnak állást bizonyos műfajokkal vagy divatáramlatokkal kapcsolatban, a közelebbi vizsgálat azonban sokkal bonyolultabb képet mutat. A zenei választás gyakran „keresztbe” metszi a társadalmat. A zene sokfélesége sok társadalmi tapadó felületre utal és azok nélkül nem vizsgálható.

A zenei felfogásról beszélve kétségtelemül H. Besseler** munkáját kell megemlíteni, mint elméletileg és történetileg az egyik legjelentősebbet, amely a zene hallgatóiról szól. Bár munkássága elsősorban zene-történeti és elméleti jellegű, de fogalmi, elméleti megközelítése (pl. közhasznú zene, aktív és passzív hallás, s ezek zenetörténeti előzményei stb.) komoly fogalmi segítséget adott a mi munkánkhoz is. Kutatási módszerekben és célkitűzésekben kétségtelemül közelebb áll hozzánk J. H. Mueller*** amerikai zeneszociológus munkája, amely a zenei

* Hans Engel: Musik und Gesellschaft. Bausteine zu einer Musiksoziologie. Berlin, 1960.

** H. Besseler: Grundfragen des musikalischen Hörens. 1925.

H. Besseler: Das musikalische Hören der Neuzeit. Berlin, 1959.

*** J. H. Mueller: The American Symphony Orchestra, Bloomington, 1951.

A Social History of Musical Taste, London, 1958.

izlés alakulását — amelyet egyébként a századeleji francia esztéták és zenetörténészek kezdtek feszegetni,* — Amerika hat legnagyobb zene-karara 50 éves repertoárjának elemzésével közelíti meg. Több konkrét anyagot szolgáltatott a zenei felfogás, a zenei mozgás, a zenei élet társadalmi vonatkozásainak valóságából, mint sok átfogó igényű, mély társadalmi áttekintést ígérő, zene és társadalom viszonyán elmélkedő szociológus. Kétségtelemül egy síkját választotta csupán a zenei életnek, egy konkrét vonatkozásban kereste a társadalmi kapcsolódásokat, de ebben viszont valóban mély, alapos és megbízható eredményekhez jutott.

Ebben az értelemben kell magyar elődünkről, Gyulai Elemerről beszélni, aki a harmincas években tényleg a kor színvonalán álló konkrét zeneszociológiai vizsgálatot folytatott,** mégpedig valóban konkrétan, „terápiikus” cél, a zenei nevelés, a zenei műveltség fejlesztésének megvalósítása érdekében. Munkája túlmegy a praktikus célokon, s nem csupán rendkívül érdekes kor- és kultúrtörténeti dokumentum, hanem figyelemre és folytatásra méltó tudományos kezdeményezés.

A jelenleg folyó kutatások között a csehszlovák zeneszociológusok, V. Karbusický és J. Kasan azok, akikről beszélni kell, s akiknek munkássága — eltérő módszere és vizsgálati iránya ellenére is — leginkább hasonlítható a mi kutatásainkhoz***. Körülbelül egy időben indult, azonos célok, hasonló társadalmi és tudományos feltételek között a csehszlovák és a magyar kutatómunka is, és bár más fogalmak más módon való konkretizálása, de azonos igény jellemzi munkánkat. Különösen abban a tekintetben, hogy ne csupán elméleti, hanem konkrét tényanyag alapján vizsgáljuk a társadalom és a zene viszonyát, másrészt, hogy ez a konkrét tényanyag elméletileg és módszertanilag megalapozott fogalmakkal tudományos általánosításhoz vezessen, s a cselekvés számára is alapot adjon.

* M. J. Kuhn: De la tendance du goût musical. Acte de la Société Jurassienne d'émulation, 1856.

L. de La Laurencie: Le goût musical en France, Paris, 1905.

P. Lasserre: Philosophie du goût musical, Paris, 1922.

** Dr. Gyulai Elemér: A zene hatása. Közönségkéltetani tanulmány. Budapest, 1936.

Országos Szociálpolitikai Intézet.

*** V. Karbusický—J. Kasan: Wyzkum soucasné hudebnosti. (A mai muzikalitás

kutatása) Csehszlovák Rádió, Prága, 1964.

V. Karbusický: Zur empirisch-soziologischen Musikforschung, in: Beiträge zur Musikwissenschaft, 1966. 3—4. Berlin, 215—240.